

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства
та природокористування
Кафедра філософії

06-07-170

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять та самостійного вивчення
навчальної дисципліни

«Сакральне мистецтво»

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня за освітньо-професійною програмами «Міжнародні
культурні зв'язки та міжкультурні комунікації»,
«Креативна та цифрова культура» спеціальності
031 «Релігієзнавство» та 034 «Культурологія» денної
форми навчання

Рекомендовано науково-
методичною радою
ННІЕМ,
Протокол № 4
від «08» квітня 2020 р.

Рівне – 2020

Методичні вказівки до семінарських занять та самостійного вивчення навчальної дисципліни «Сакральне мистецтво» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмами «Міжнародні культурні зв'язки та міжкультурні комунікації», «Креативна та цифрова культура» спеціальності 031 «Релігієзнавство» та 034 «Культурологія». денної форми навчання [Електронне видання] / Мельничук М. С. – Рівне : НУВГП, 2020. – 21 с.

Укладач: Мельничук М. С., кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії

Відповідальний за випуск: Наконечна О. П., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії.

Керівник групи забезпечення спеціальності: Залужна А. Є., доктор філософських наук, професор.

© Мельничук М. С., 2020
© НУВГП, 2020

ЗМІСТ

1.	Передмова.....	4
2.	Загальні положення.....	5
3.	Структура навчальної дисципліни.....	7
4.	Тематика семінарських занять.....	8
5.	Методи оцінювання знань.....	14
6.	Рекомендована література.....	17

1. Передмова

Дисципліна «Сакральне мистецтво» вивчає історію, теорію та концептуальні засади даного культурного феномену в розрізі як культурологічного так і філософсько-релігійнознавчого аналізу. Курс акцентує увагу на об'єктивні закономірності виникнення, становлення та функціонування мистецтва в релігіях світу та сакральної наповненості. Структурні особливості в аспектах ретроспективи та перспективи можливого розвитку. Ціллю опанування дисципліною є формування знань про походження і характер сакрального мистецтва в контексті світової релігійно-культурної практики.

Основна задача дисципліни – визначення ролі та місця сакрального мистецтва у духовному житті людини та його впливу на формування особливостей національних культур, дослідження багатогранності проявів в соціальній різноманітності світу, зокрема релігійної культури, що сприяє формуванню високого рівня знань студентів.

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліна «Сакральне мистецтво» є складовою частиною циклу фундаментальних дисциплін для підготовки студентів за спеціальностями «Релігієзнавство» та «Культурологія». Даний курс опирається на дисципліни «Вступ до спеціальності», «Історія релігії», «Культурологія», «Міфологія». Вивчення курсу «Сакральне мистецтво» забезпечує перехід до успішного опанування інших дисциплін цього циклу: «Філософія», «Традиційна культура українців», «Світова культура», «Конфесіологія» тощо.

1. Загальні положення

Мета: вивчення масштабності самого феномена сакрального мистецтва, аналіз структури і взаємодії всіх його елементів, дослідження поліфонізму проявів у світовій соціальній різноманітності, зокрема в релігійній культурі, що сприяє формуванню високого рівня знань студентів.

Завдання: - ознайомити студентів зі змістом міждисциплінарного методу при вивченні культурних феноменів на прикладі аналізу конкретно-історичних форм сакрального мистецтва;

- розкрити особливості інтерпретації феномену сакрального мистецтва та проаналізувати його вплив на культуру;

- розглянути сакральне мистецтво як невід'ємну складову релігійного життя конфесій;

- ознайомити студентів з історією становлення сакрального мистецтва;

- сформувати у студентів цілісне уявлення про особливості та зміст різних форм сакрального мистецтва;

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

-особливості теоретичного аналізу сакрального мистецтва;

-основні підходи до визначення місця та ролі сакрального мистецтва в історії становлення світової культури;

-основні характеристики жанрової диференціації сакрального мистецтва;

-особливості символічного навантаження сакрального мистецтва;

- історію появи та особливості сакрального мистецтва в системах світових релігій.

ВМІТИ:

- визначати форми та функції жанрового релігійного мистецтва;
- визначати місце релігійного мистецтва у структурі конкретно-історичного релігійного комплексу;
- визначити роль релігійного мистецтва у формуванні релігійного світогляду та збереженні релігійної (національної) ідентичності;
- визначати місце релігійного мистецтва у духовному житті народу та його вплив на формування особливостей національних культур.

2. Структура навчальної дисципліни

Назва змістових модулів і тем	Кількість годин			
	Лекції	Сем.з.	СРС	Разом
1	2	3	4	5
Змістовий модуль 1. Теорія сакрального мистецтва: філософсько-релігійнознавча складова				
Тема 1. Теорія та історія сакрального мистецтва: зміст курсу та його місце у структурі релігійнознавчого знання.	2	2	9	13
Тема 2. Сакральне мистецтво та релігійне мистецтво: збіги та відмінності понятійно-категоріальної системи	2	2	9	13
Тема 3. Функції сакрального мистецтва	2	2	8	12
Разом за змістовим модулем 1	6	6	26	38
Змістовий модуль 2. Історичні аспекти сакрального мистецтва				
Тема 4. Походження та ранні вияви сакрального мистецтва.	2	2	8	12
Тема 5. Особливості необразотворчого (виразного) сакрального мистецтва: архітектура, література, музика, хореографія	2	2	9	13
Тема 6. Феномен християнського мистецтва, історія становлення та регіональні особливості	2	2	7	11

Тема 7. Релігійні сюжети і мотиви у сучасному європейському мистецтві та масовій культурі.	4	4	8	16
Разом за змістовим модулем 1	10	10	32	52
Усього годин	16	16	58	90

Теми семінарських занять

№з/п	Теми	Кількість годин
1.	Теорія та історія сакрального мистецтва: зміст курсу та його місце у структурі релігієзнавчого знання.	2
2.	Сакральне мистецтво та релігійне мистецтво: збіги та відмінності понятійно-категоріальної системи	2
3.	Функції сакрального мистецтва	2
4.	Походження та ранні вияви сакрального мистецтва.	2
5.	Особливості необразотворчого (виразного) сакрального мистецтва: архітектура, література, музика, хореографія	2
6.	Феномен християнського мистецтва, історія становлення та регіональні особливості	2
7.	Релігійні сюжети і мотиви у сучасному європейському мистецтві та масовій культурі.	4
	Разом	16

3. Тематика семінарських занять

Змістовий модуль 1. Теорія сакрального мистецтва: філософсько-релігієзнавча складова

**Тема 1. Теорія та історія сакрального мистецтва: зміст курсу та його місце у структурі релігієзнавчого знання.
(2 год.)**

Основні поняття та категорії: сакральне, релігія, міфотворчість, міфологічна картина світу, культурний архетип, релігієзнавство, мистецтво, сакральне мистецтво, духовність.

План

1. Мистецтво як соціальне явище та предмет наукового дослідження.
2. Релігійне мистецтво як елемент культурного архетипу соціальної спільноти.
3. Предмет теорії та історії сакрального мистецтва у динаміці його вияву.

Запитання для самоконтролю

1. Назвати підходи до розуміння та визначення поняття «мистецтво».
2. Які основні ознаки релігійної свідомості?
3. У чому полягає зміст концептуальних засад семіотичного дослідження сакрального?
4. Як С. Д. Абрамович здійснює культурологічний аналіз церковного мистецтва як явища?
5. Окреслити основні спроби класифікації міфологічних теорій щодо мистецтва: (В. Вундт, С. Токарев, А. Лосєв).

Література: базова: [1,3,7,9], допоміжна: [1,4], електронний репозиторій [1,2,4].

Тема 2. Сакральне мистецтво та релігійне мистецтво: збіги та відмінності понятійно-категоріальної системи.

(2 год.)

Основні поняття: культура, семіотика, семантика, аскетизм, метафізика, тотемізм, архаїка, візуалізація, форма, зміст, трансцендування.

План

1. Особливості визначення понять релігійне мистецтво та культове мистецтво у культурології та мистецтвознавстві.
2. Релігієзнавчо-філософська транскрипція поняття сакрального мистецтва як культурного явища.
3. Особливості розуміння моделей сакрального мистецтва як складної знаково-семіотичної системи культури.

Запитання для самоконтролю

1. Розкрити зміст понять «релігійне» та «сакральне»? Яке вони займають місце у культурологічно-релігієзнавчій проблематиці?
2. Яка визначальна сутність сакрального в мистецтві?
3. Проаналізувати концепцію сакрального мистецтва у світовій площині Т. Бурхардта..

Література: базова: [1–4, 15], допоміжна: [7, 9, 12], електронний репозиторій [2–4].

Тема 3. Функції сакрального мистецтва(2 год.)

Основні поняття та категорії: догма, канон, догмат, сугестивність, символізм, комунікативність, ірреальність.

План

1. Поліфункціональний аспект сакрального мистецтва.
2. Сугестивна та компенсаторна складові сакрального мистецтва
3. Регулятивність естетичного в розрізі культового мистецтва. .

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Яка специфіка образності у сугестивній функціональності сакрального мистецтва?
2. Проаналізувати поняття духовного ідеалу і засобів його втілення в культовому мистецтві.
3. У чому полягає відмінність понять у культурологічно-релігієзнавчому зрізі «догма», «догмат» та «догматика»?
4. Як проявляється визначальний зміст естетичного у функціональності сакрального мистецтва?

Література: базова: [1, 6, , 10-14], допоміжна: [8,12,15], електронний репозиторій [3, 4].

Змістовий модуль 2. Історичні аспекти сакрального мистецтва

Тема 4. Походження та вияви сакрального мистецтва в ракурсі світових релігій. (2 год.)

Основні поняття та категорії: дефініція міфу, міфологічний світогляд, духовність, культура, гідність, мораль, моральність, цінності, базові життєві цінності, мізантропія.

План

1. Наскельний (печерний) живопис, як одна з предтеч формування культового мистецтва.
2. Вияв сакрального в мистецькій практиці буддизму та ісламу.
3. Релігійно-сакральний зміст мистецтва християнства.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Як описував Є. Яковлев естетичні та релігійні доміанти художнього образу.?
2. В чому проявляється суть християнського канону у Є. Яковлева?

3. У чому основна відмінність мистецьких парадигм східних та західних релігійних культів?
4. Проаналізувати полісимволізм міфу
5. Чим визначає А. Лещенко роль сакрального як коеволюційного механізму в християнській культовій практиці?

Література: базова: [10, 12, 13, 18], допоміжна: [10,12], електронний репозиторій [2, 4].

Тема 5. Особливості необразотворчого (виразного) сакрального мистецтва: архітектура, література, музика, хореографія.

Основні поняття та категорії: гомілетика, дуальність сприйняття, архітектура, музична форма, сакральний акт, музичне мислення, просторово-часове мистецтво.

План

1. Мистецтво слова як засіб сугестивного впливу.
2. Музичні форми сакрально-релігійної творчості.
3. Просторово-часове мистецтво у культових інтерпретаціях.

Запитання та завдання до самоконтролю

1. Що таке гомілетика, і яке місце вона займає в культовій практиці?
2. Проаналізувати поняття музичного мислення.
3. Здійснити компаративний аналіз сакрального змісту в культовій архітектурі Сходу та Заходу.
4. В чому проявляється просторово-часовість мистецької культової практики?

Література: базова: [1, 6-8, 13], допоміжна: [4, 7], електронний репозиторій [3].

Тема 6. Феномен християнського мистецтва, історія становлення та регіональні особливості. (2 год.)

Основні поняття та категорії: християнство, догмат, літургія, Візантійський стиль, іконографія, канон, символ, знак, семіотика, культурний символ, семантика.

План

1. Літургічність та догматичність християнського мистецтва, еволюція форми.
2. Символізм іконографії. Іконописний канон – історія формування
3. Візантійський характер іконопису, загальна характеристика.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Хто досліджував проблеми символізму в християнстві в ракурсі культурологічно-релігієзнавчого аналізу?
2. В чому полягали основні причини іконоборства
3. Проаналізувати особливості Візантійського стилю іконопису

Література: базова: [3, 4, 10, 13], допоміжна: [1,3], електронний репозиторій [7, 12].

Тема 7. Релігійно-сакральний зміст комунікацій постмодерну . (4 год.)

Основні поняття та категорії: релігійний сюжет, обряд, масова культура, кіберпростір, кіберпанк, жертвоприношення, секуляризація, сакралізація.

План

I лекція. Сакрально-релігійне мистецтво Новітнього часу

1. Суб'єктивізм сприйняття у культовому мистецтві на тлі сучасності.
2. Використання релігійних сюжетів у масовій культурі (кінематограф, комп'ютерні ігри, музика, аніме).
3. Релігія та літературна творчість (сучасні казки, історії-фентезі).

II лекція. Релігійні-сакральні неокультурні цінності в ракурсі сучасності

1. Релігійно-сакральна мистецька складова новітніх релігійних рухів.
2. Симулякри сакрального в сучасних мистецьких рухах андеграунду.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Проаналізувати векторність релігійних сюжетів в сучасній масовій культурі
2. Які основні механізми впливу мистецької складової в неорелігійних рухах?
3. В чому проявляються симулякри сакрального в мистецьких пошуках сучасності.
4. Чи використовується релігійна тематика в кіберкультурі? Якщо так, навести приклади.

Література: базова: [10-14], допоміжна: [11], електронний репозиторій [4]

5. Методи оцінювання знань

Модульна форма контролю містить такі форми робіт й бали за їх виконання

№.№ з.п	Види навчальної діяльності	Бали
1	Відвідування лекційних занять	1 б. за 2 год.
2	Відвідування семінарських занять	1 б. за 2 год.
3	Вирішення тестових завдань	1 б. за 1 завдання
4	Доповідь на семінарському занятті	3 б. за 1 виступ
5	Участь у дискусії під час семінарського заняття	2 б. за 1 заняття
6	Постановка проблемних запитань	1 б.
7	Підготовка конспекту першоджерел і	3 б.

	використання його у відповіді	
8	П'ятихвилинка з основних понять до теми	2 б.
9	Підготовка мультимедійних слайдових презентацій до курсу семінарських занять	3 б. за 1 тему
10	Підбірка відеоматеріалів (художніх, документальних фільмів та відеороликів) на відповідну до дисципліни тематику з анотацією	2 б. за 1 тему
11	Участь у конкурсі студентських наукових робіт	10 б.
12	Участь у олімпіаді або в засіданні круглого столу	3 б.
13	Підготовка інтелектуального проекту-есе із проблеми курсу чи заданої теми	5 б.
14	Огляд літератури із тем курсу	2 б. за 1 тему
15	Підготовка відео- або скрайб-презентації до теми курсу	3 б.
16	Виступ із доповіддю на студентській науковій конференції	5 б.
17	Виступ з доповіддю на студентській науковій конференції в іншому вузі	6 б.
18	Призове місце в олімпіаді чи конференції	5 б.
19	Участь у громадських заходах, приурочених морально-етичній проблематиці сьогодення	5 б.
20	За якісне ставлення до вивчення дисципліни	1 – 3 б.

Розподіл балів, що отримують студенти

Поточне опитування та самостійна робота							Сума
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2			100
60				40			
T.1	T.2	T.3	T.4	T.5	T.6	T.7	
15	10	15	20	10	10	20	

Шкала оцінювання (100-бальна та раціональна)

Сума балів за всі форми навчальної діяльності	Оцінка за раціональною шкалою
	Залік
90-100	зараховано
82-89	
74-81	
64-73	
60-63	
35-59	не зараховано з можливістю повторного складання заліку
1-34	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Рекомендована література

Базова

1. Абрамович С. Д. Церковне мистецтво / Семен Дмитрович Абрамович. К. : Кондор, 2005. 205 с.
2. Аверінцев С. С. Софія-логос. Словник / Сергій Сергійович Аверінцев. К. : Дух і літера, 2004. 636 с.
3. Белова Д. Н. Образ Богоматери в живописи православия и католицизма XIV–XVI веков : автореф. дисс... канд. филос. наук. М., 2003.
4. Степовик Д. Історія української ікони X–XX століть. К., 1996
5. Бельтинг Х. Образ и культ. История образа до эпохи искусства ; пер. с нем. К. Пиганович. М. : Прогресс-Традиция, 2002. 752 с.
6. Брунов Н. И. Очерки по истории архитектуры. М.- Л.: ACADEMIA, 1937. Т.1.
7. Брюховецька Ю. Сакральна символіка в руському православному іконописі. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/intelekt/2010_8/Bryuhov.pdf
8. Буркхардт Т. Сакральное искусство Востока и Запада. Принципы и методы. М. : Алетейа, 1999. 216 с.
9. Буркхардт Я. Культура Возрождения в Италии ; пер. с нем. Н. Н. Балашов, В. М. Володарский. М. : Юрист, 1996. 591 с. (Лики культуры).
10. Лещенко А. М. Коеволюційні процеси у християнському сакральному мистецтві: монографія. Херсон : Айлант, 2016. 348 с.

11. Мельничук М. С. Антихристиянські та сатанинські мотиви у формуванні ідейного стрижня "металічної" музики: релігієзнавчо-мистецтвознавчий аналіз. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир : ЖДУ ім. Івана Франка, 2016. Вип. 1(82). С. 81-84. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/15027/>
12. Мельничук М. С. Екзегенеза фантазії в ракурсі витоків релігійного мистецтва. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир : ЖДУ ім. Івана Франка, 2018. Вип. 1(84). С. 60-63. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/15028/>
13. Мельничук М. С. Релігієзнавчо-філософська транскрипція символу та канону в контексті релігійного мистецтва. *Гуманітарний часопис*. 2018. № 3. С. 72-77. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/15030/>
14. Наконечна О. П. Естетичне як тип духовності. Рівне : б. в., 2002. 202 с.
15. Словник українського сакрального мистецтва / М. Станкевич, та ін. ; за наук. ред. М. Станкевича. Л. : Афіша, 2006. 288 с.
16. Степовик Д. Історія української ікони Х – ХХ століть. 2-е вид., стереотип. К. : Либідь, 2004. 440 с.
17. Степовик Д. Мистецтво ікони: Рим, Візантія, Україна. К. : Наук. думка, 2008. 466 с.
18. Яковлев Є. Г. Мистецтво і світові релігії. К. : Вища школа, 1989. 221 с.

Допоміжна

1. Багацький В. В., Кормич Л. І. Культурологія: історія і теорія світової культури ХХ ст. : навч. пос. К. : Кондор, 2004.

2. Гречишников С. В. Поиск надежды и дух утешения. Очерки по истории религии. М., 1991.
3. Горський В. С. Святі Київської Русі. К., 1994.
4. Європейська та українська культура в нарисах : навч. посібник / За ред. І. З. Цехмістро та ін. Київ : ЦНЛ, 2003. 320 с.
5. Історія етики в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ ст) : навчальний посібник. К. : Либідь, 2004. 240 с.
6. Колесніков М. П., Колеснікова О. В., Лозовой В. О., Чибісова Н. Г., ін. Естетика. К. : Вища школа, 2000. 243 с.
7. Левчук Л. Т., Оніщенко О. І. Основи естетики. К. : Вища школа, 2000. 272 с.
8. *Людина у світі духовної культури* : збірник тез ІІ Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (17 травня 2017 р., м. Рівне.) Рівне : НУВГП, 2017. 158 с. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/6317/>
9. Первісні форми релігії. *Людина і світ*. 1992. № 11-12, С. 24-27.
10. Полотнюк Я. Іслам. *Людина і світ*. 1993. № 45, С. 32-37.
11. Фомиченко В. Римсько-католицька держава в Україні. *Людина і світ*. 1993. № 6-7, С. 36-38.
12. Християнство як світова релігія. *Людина і світ*. 1993. № 2-3, С.48-54.

Електронний репозиторій НУВГП

1. Мельничук М. С. Антихристиянські та сатанинські мотиви у формуванні ідейного стрижня "металічної" музики: релігієзнавчо-мистецтвознавчий аналіз. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир : ЖДУ ім. Івана Франка, 2016. Вип. 1(82). С. 81-84. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/15027>
2. Мельничук М. С. Екзегенеза фантазії в ракурсі витоків релігійного мистецтва. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир : ЖДУ ім. Івана Франка, 2018. Вип. 1(84). С. 60-63. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/15028>
3. Мельничук М. С. Релігієзнавчо-філософська транскрипція символу та канону в контексті релігійного мистецтва. *Гуманітарний часопис*. 2018. № 3. С. 72-77. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/15030>
4. Мельничук М. С. Культова архітектоніка як стрижневий елемент ритуалізації в геопросторі християнства: культурологічно-філософська транскрипція. *Гуманітарний часопис*. 2017. № 3-4. С. 95-100. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/15029>

Інформаційні ресурси

1. Кабінет Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua/>
2. Законодавство України. URL: <http://rada.gov.ua/>
3. Національна історична бібліотека України / Слов'янська міфологія. URL: [http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_irbis&Itemid=300&I21DBN=IBIS&I21DBNAM=IBIS&C21COM=S&S21ALL=\(%3C.%3EMFN=180067%3C.%3E\)](http://www.nibu.kiev.ua/index.php?option=com_irbis&Itemid=300&I21DBN=IBIS&I21DBNAM=IBIS&C21COM=S&S21ALL=(%3C.%3EMFN=180067%3C.%3E))
4. Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbu.gov.ua/>
4. Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського / Українська міфологія. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe
5. Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека (м. Рівне, пл. Короленка, 6). URL: <http://libr.rv.ua/>
6. Рівненська централізована бібліотечна система (Київська, 44, Рівне). URL: <https://www.facebook.com/cbs.rivne/>
7. Цифровий репозиторій ХНУМГ ім. О. М.Бекетова. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/>
8. Цифровий репозиторій Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/568>
9. Наукова бібліотека НУВГП (м. Рівне, вул. Олексі Новака, 75). URL: http://nuwm.edu.ua/MySQL/page_lib.php